

УДК 316.454.5:378.18

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.2\(50\).185837](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.2(50).185837)

Суслова В. О.

аспірантка кафедри соціальної допомоги та практичної психології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: 0000-0003-2209-3941

КРОС-КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті наводяться результати дослідження рівня і типу крос-культурної адаптації студентів-іноземців в українському середовищі. Представлені теоретичні підходи до вивчення цього типу адаптації в зарубіжній і вітчизняній літературі. З'ясовано поняття «крос-культурна адаптація», проаналізовано чинники, що детермінують процес адаптації студентів-іноземців до іншого культурного середовища. Виділено основні соціально-психологічні особливості соціокультурної адаптації, представлені дослідження динаміки цього процесу.

Результати емпіричного дослідження свідчать про явну різницю в адаптаційних стратегіях поведінки й якості життя жінок та чоловіків з Китаю, Індії та країн ЄС. В основі адаптаційних стратегій студентів-іноземців до українського середовища виділяються адаптивність, конформність та інтерактивність.

Ключові слова: крос-культурна адаптація, соціокультурна адаптація, якість життя, психологічний і фізичний компоненти здоров'я.

Постановка проблеми. Проблема адаптації іноземних студентів до нових соціокультурних умов являє собою одну з важливих проблем в гуманітарних, психологічних та суспільних науках.

Україна є полікультурною та багатоконфесійною країною, для якої академічна мобільність студентів стала важливою характеристикою системи вищої професійної освіти. Сучасні процеси реформування вищої освіти в Україні актуалізували розуміння того, що чим ширші міжкультурні зв'язки, тим ефективніша й якісніша сама вища освіта. Щороку Україна

приймає іноземних студентів зі 137 країн. Велика частина студентів є представниками Йорданії, Індії, Ірану, Сирії, Китаю, Малайзії, Молдови, Турції і Туркменістану.

Кожна конкретна особистість іноземного студента несе в собі системи прийнятих норм, установки, цінності своєї культури, відображає традиції і звичаї тієї етнічної групи, у яких вона формувалася. Тому дуже важливо розуміти, як відчуває себе іноземний студент, який опинився в новому для нього соціальному, політичному та економічному середовищі, яку допомогу надати для процесу його адаптації до нових умов, як підвищити рівень засвоєння професійних знань. Від того, як довго та з якими емоційними витратами відбувається процес адаптації, залежать поточні та майбутні успіхи іноземних студентів, процес їх професійного становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «адаптація» походить від латинського слова «adaptacio», що означає «приспосовання». Виходячи з цього, крос-культурну адаптацію (як синоніми використовуються також категорії «міжкультурна» або «соціокультурна адаптація») можна визначити як процес і результат активного пристосування етнічних груп (та окремих індивідів — їх представників) до умов іншого соціокультурного середовища [2; 3; 10]. При успішному завершенні адаптації людина досягає сумісності з новим середовищем, приймаючи його цінності, традиції, норми та стандарти поведінки як свої власні та діє відповідно до них [1].

Крос-культурна адаптація, у категоріальному відношенні, є різновидом соціальної адаптації і тому має набір відповідних родових характеристик останньої [2, 12]. У свою чергу, крос-культурна адаптація є не просто процесом пристосування, вона містить як збереження іноземцями (мігрантами) в новому середовищі позитивного емоційного стану та психічного здоров'я, так і набуття ними нових соціальних умінь, знань та навичок, необхідних для успішного виконання завдань повсякденного життя [11].

Проблема успішного входження студента-іноземця в нове культурне середовище постає в працях таких зарубіжних та вітчизняних психологів, як Н. М. Лебедева, Т. Г. Стефаненко,

Г. У. Солдатов-Кцюев, Дж. Беррі, Я. Кім, С. Бочнер, Й. Селмер, А. Н. Татарко, В. В. Гриценко, О. Леонт'єв, Г. Сельє та ін.; в роботах таких соціологів, як М. Вебер, М. Вітковська, О. Дудченко, Р. Мертон, П. Сорокін, Р. Хайруллін та ін.; педагогів (Л. Бей, З. Назиров, О. Тростинська та ін). У своїх роботах перераховані вище автори розглядали такі проблеми: стадії входження до крос-культурного середовища, етапи та критерії соціокультурної адаптації, фактори, які впливають на успішність / неуспішність соціокультурної адаптації.

На думку Т. Г. Стефаненко, соціокультурна адаптація — це процес входження особистості в нову культуру, поступове засвоєння її норм, цінностей, зразків поведінки. При цьому справжня адаптація передбачає досягнення соціальної і психологічної інтеграції з іншою культурою без втрати багатств власної [8].

Вивчаючи успішність адаптації, Т. Г. Стефаненко виділяє індивідуальні (демографічні та особистісні) та групові фактори адаптації [8]. До першої категорії автор відносить стать, освіту, особистісні характеристики, мотивацію. Друга категорія включає характеристики взаємодіючих культур — ступінь подібності або відмінності між культурами; особливості власної культури та культури приймаючої країни.

Більш глибокий розгляд поняття процесу соціокультурної адаптації передбачає дослідження його динаміки. Вивчаючи динаміку соціокультурної адаптації, деякі автори поділяють її на короткочасну (вважається, що вона триває до двох років та передбачає збереження мігрантами своєї етнокультурної ідентичності та паралельне оволодіння новою мовою, набуття первинних соціальних зв'язків в іншій культурі) та довгострокову (що вимагає після двох років проживання помітно більшого залучення та соціальної активності суб'єктів адаптації) [6].

У результаті досліджень, проведених фінськими вченими В. Раутеном і М. Коксієном [5, с. 89], було виокремлено чотири стадії адаптації іноземців до життя в іншій країні. Перша — «стадія першої реакції». Вона характеризується дисонансом між об'єктом і суб'єктом особистості, зниженням соціокультурної активності й працездатності, формуванням захисних

механізмів. Друга — «стадія соціальної адаптації» — відзначається зростанням автоматизму у виконанні життєво необхідних функцій, погіршенням пам'яті, притупленням уваги до нової інформації, відчуття ірреальності того, що відбувається, бажанням прожити сьогоднішній день скоріше. Третя, «контрастна стадія» адаптації може бути у формі тривалої апатії або змінитися на агресію. У цей період продовжуються регресивні процеси. Людина переживає в основному соціобіологічні потреби (поїсти, поспати, ні про що не думати). Четверта, заключна стадія — «стадія реабілітації». Для цього періоду характерним є інтенсивне задоволення соціальних потреб, відродження соціальної активності і здібності до креативної діяльності. Відбувається також розуміння традицій, звичаїв і стереотипів іншої культури.

Подальший розгляд динаміки соціокультурного пристосування мігрантів широко представлено в концептуальній моделі «U-кривої» адаптації. Ця модель поширилася у світовій науці в 70–80 рр. XX століття та передбачає проходження переселенцями в іншій культурі трьох головних стадій адаптації — початкової стадії піднесеності і оптимізму, подальшого періоду дезорієнтації, фрустрації і депресії (стадії «культурного шоку»), на зміні якому поступово приходиться досягнення психосоціального комфорту життєдіяльності в нових умовах [7; 9]. В рамках досліджень у цьому напрямі став можливим розгляд процесу розвитку соціокультурного і психологічного пристосування в нових соціокультурних умовах.

Канадський психолог Дж. Беррі у своїй моделі акультурації підкреслює, що люди, адаптуючись до іншої культури, не можуть з легкістю змінити свій поведінковий репертуар та у них виникає серйозний конфлікт у ході пристосування до нового соціокультурного середовища. Автор вважає, що джерела виникаючих проблем лежать не в культурі, а в міжкультурній взаємодії. На думку Дж. Беррі, акультурація зводиться до двох основних проблем: підтримка культури (якою мірою визнається важливість збереження культурної ідентичності) та участь у міжкультурних контактах (якою мірою слід включатися в іншу культуру або залишитися серед «своїх») [1].

Таким чином, аналіз робіт науковців, які досліджували проблеми адаптування іноземного студента в україномовному середовищі, дає можливість виділити важливі показники, які допомагають адаптації студента в умовах іноземного вишу: взаємодія з оточуючими людьми (викладачами, студентами та студентами своєї етнічної групи) на рівні співпраці; адекватність поведінки в процесі міжкультурної комунікації; творча активність іноземного студента, спрямована на його входження в культуру країни мови, що вивчається; накопичення іноземним студентом позитивного досвіду життєдіяльності в умовах іншосоціокультурного соціуму та ін.

Бібліографічний огляд публікацій з проблематики крос-культурної адаптації показує, що незважаючи на велику кількість досліджень з цієї проблеми, залишаються недостатньо вивченими зовнішні і внутрішні чинники, що визначають успішність / неуспішність міжкультурної адаптації іноземних студентів в нашій країні. Зокрема викликає інтерес питання щодо особистісних характеристик іноземних студентів, які мають істотний вплив на адаптаційний процес в нових соціокультурних умовах.

Саме тому мета нашої статті — вивчити і проаналізувати процес крос-культурної адаптації іноземних студентів в Україні, як в контексті міжособистісних відносин та культурних норм, так і в контексті освітнього процесу.

Для досягнення мети було проведено дослідження соціально-психологічних характеристик іноземних студентів, що визначають специфіку їх міжкультурної адаптації в нових соціокультурних умовах. Емпірична база дослідження. Вибіркову сукупність дослідження складають 216 іноземних студентів віком 20–30 років, громадян Індії (51,9 %), Китаю (14,8 %) та країн ЄС (33,3 %). З них студентів 1 курсу — 28,7 %, 2-го — 17,6 %, 3-го — 34,3 %, магістратури (далі — МА) — 19,4 %. Час перебування в Україні: до 1 року — 26,9 %, від 1 до 3 років — 55,6 %, більше 3 років — 17,6 %. Дослідження проводилося в державних навчальних закладах IV рівня акредитації м. Одеси. Для збору емпіричних даних застосовувалися: опитувальник адаптації особистості до нового соціокультурного

середовища (Л. В. Янковський) і опитувальник оцінки якості життя «SF-36 Health Status Survey».

Аналіз отриманих кількісних даних за тестом Л. В. Янковського дозволив визначити переважаючий тип адаптації іноземних студентів до нового соціально-культурного середовища з шести можливих: адаптивний, конформний, інтерактивний, депресивний, ностальгічний і відчужений. У таблиці 1 наведені дані, отримані на першому етапі дослідження.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика рівнів адаптації особистості до нового соціокультурного середовища за Л. Янковським (n, %)

Група	Рівні адаптивності	Загалом	Стать		Країна			Диплом		
			Ж	Ч	Індія	Китай	ЄС	Бакалавр	Магістр	
I група	1. Низький (менше 6)	n	64	0	64	64	0	0	60	4
		%	29,6	0	29,6	29,6	0	0	27,8	1,9
II група	2. Середній (6–12)	n	76	34	42	28	10	38	60	16
		%	35,2	15,7	19,4	13	4,6	17,6	27,8	7,4
III група	3. Високий (більше 12)	n	76	58	18	20	22	34	56	20
		%	35,2	26,9	8,3	9,3	10,2	15,7	25,9	9,3

З даних таблиці видно, що до групи студентів з низьким рівнем адаптованості (I група) увійшло 29,6 % чоловіків з Індії, більша частина з яких (27,8 %) будуть отримувати диплом бакалавра. До II групи, з середнім рівнем адаптованості, увійшло 15,7 % жінок і 19,4 % чоловіків, з яких 13,0 % студентів з Індії, 4,6 % з Китаю, 17,6 % з країн ЄС. 27,8 % з них будуть отримувати диплом бакалавра, 7,4 % — диплом магістра. III групу, яка характеризується високим рівнем адаптованості, складають 26,9 % жінок, 8,3 % чоловіків, з яких 9,3 % походять з Індії, 10,2 % з Китаю, 15,7 % з країн ЄС. 25,9 % здобувають освітній ступінь бакалавра, 9,3 % — магістра.

Результати порівняльного аналізу між жінками та чоловіками студентами-іноземцями в сферах адаптованості до нового соціокультурного середовища (табл. 2) свідчать про наявність статистично значимих відмінностей. Жінки мають вищий рі-

вень особистої задоволеності, більш позитивно ставляться до оточуючих і їх сприйняття. Почувають себе більш захищеними в українському суспільстві ($p \leq 0,001$). Можна констатувати, що жінки більше від чоловіків прагнуть за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми та є більш орієнтованими на соціальне схвалення. Також дані дають змогу зробити висновок, що жінки є більш схильними до прийняття системи, цінностей і норм поведінки українського суспільства ($p \leq 0,004$).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика показників міжкультурної адаптації жінок та чоловіків іноземних студентів (x_{cp} , балів)

Шкала	Ж		Ч		Т	p ≤
	М	Σ	М	Σ		
Адаптивність	10,57	2,698	9,44	1,827	3,666	0,001
Конформність	8,96	1,944	8,81	2,148	0,529	0,004
Інтерактивність	9,41	2,205	9,29	2,347	0,390	0,633
Депресивність	6,37	2,712	6,55	1,827	-0,578	0,001
Ностальгія	8,65	2,570	7,85	1,999	2,565	0,07
Відчуженість	7,87	2,459	8,44	1,853	-1,929	0,001

Статистично значимі відмінності за шкалою адаптованості «депресивність» ($p \leq 0,001$) свідчать, що чоловіки мають дисгармонію особистості, їх світ забарвлений в похмурі тони і сприймається як позбавлений сенсу та цінностей. Також дані шкали адаптованості «відчуженість» свідчать про те, що чоловіки схильні не приймати новий соціум, мають низьку самооцінку та неузгодженість домагань і реальних можливостей ($p \leq 0,001$). А от емпіричні шкали адаптованості «ностальгія» дають змогу зробити висновок, що жінки більше, ніж чоловіки, переживають доволі сильні почуття, що пов'язані зі спогадами про життя у рідній країні ($p \leq 0,07$). Це проявляється у частих спогадах подій минулого життя в рідній країні, уявленнях моменту свого повернення на батьківщину, журбі за рідними і близькими. Однак ряд досліджень показує, що високий рівень ностальгії не для всіх іноземних студентів є перешкоджанням для адаптаційного процесу в нових соціокультурних умовах. Дуже часто ностальгічні переживання сприяють тому, що іноземні студен-

ти починають активно шукати можливість пристосування до соціокультурних умов, що у свою чергу сприяє їх інтеграції в нове соціокультурне середовище [4].

Аналіз емпіричних даних також дає змогу зробити висновок про наявність статистично значущих відмінностей між іноземними студентами, які навчаються на бакалавраті та в магістратурі. Студенти, які будуть отримувати диплом бакалавра, мають більш високу потребу у відносинах з людьми, є орієнтованими на соціальне схвалення. Проте мають вищий рівень депресивності, характеризуються сумнівом, тривогою щодо соціальної ідентичності, почуттями пригніченості, спустошеність, ізольованості. Крім того, такі іноземні студенти мають неузгодженість домагань і реальних можливостей; заклопотаності своєю ідентичністю і своїм статусом; вплив зовнішнього контролю на загальне неприйняття себе та інших; переконаність, що власні зусилля можуть лише незначною мірою вплинути на ситуацію. Для таких емігрантів характерні: занепокоєння з приводу нездатності задовольнити свої потреби, паніка, безпорадність, відчуття покинутості, нетерплячість.

На наступному етапі дослідження ми вивчали якість життя іноземних студентів I–III груп адаптації. За допомогою тесту «SF-36 Health Status Survey» (далі — «Якість життя») були оцінені два основних компоненти в якості життя студентів: фізичний і психологічний. Також були вивчені їх складові: фізична діяльність (PF), рольова діяльність, обумовлена фізичним станом (RP), інтенсивність болю (BP), загальний стан здоров'я (GH), життєва активність (VT), соціальна діяльність (SF), рольова діяльність, обумовлена емоційним станом (RE), психічне здоров'я (MH) (табл. 3).

Аналізуючи отримані дані із застосуванням критерію Краскала — Уоллеса, ми з'ясували існування статистично значимих відмінностей між групами іноземних студентів в рівнях двох основних показників: «фізичний компонент здоров'я» ($\alpha \leq 0,0001$), «психологічний компонент здоров'я» ($\alpha \leq 0,021$), а також за шкалами «рольове функціонування» ($\alpha \leq 0,0001$), «інтенсивність болю та його вплив на здатність» ($\alpha \leq 0,0001$), «життєва активність» ($\alpha \leq 0,0001$), «соціальне функціонуван-

ня» ($\alpha \leq 0,0001$), «рольове функціонування, яке обумовлене емоційним станом» ($\alpha \leq 0,0001$), «психічне здоров'я» ($\alpha \leq 0,010$). Крім того є тенденція до існування статистично значимих відмінностей за шкалою «загальний стан здоров'я» ($\alpha \leq 0,07$).

Таблиця 3

Порівняльна характеристика рівнів якості життя іноземних студентів за методикою «Якість життя» (x_{cp} , балів)

Шкали	Групи			Н	$\alpha \leq$
	I	II	III		
Фізичний компонент здоров'я (PCS)	40,25	59,79	71,16	120,071	0,0001
Психологічний компонент здоров'я (MCS)	31,24	36,60	38,06	41,216	0,0001
Фізичне функціонування (PF)	38,90	38,11	37,99	2,014	0,365
Рольове функціонування, яке обумовлене фізичним станом (RP)	17,41	21,26	22,74	28,717	0,0001
Інтенсивність болю та його вплив на здатність функціонувати (BP)	2,03	2,03	1,24	28,884	0,0001
Загальний стан здоров'я (GH)	8,23	9,14	9,03	5,086	0,07
Життєва активність (VT)	16,00	17,08	19,26	55,942	0,0001
Соціальне функціонування (SF)	13,50	16,32	16,71	87,966	0,0001
Рольове функціонування, яке обумовлене емоційним станом (RE)	6,97	6,47	7,74	17,132	0,0001
Психічне здоров'я (MH)	1,53	1,68	1,84	8,708	0,010

Порівняльний аналіз емпіричних даних показує, що іноземні студенти I групи із самою низькою адаптацією мають низьку фізичну активність та повсякденну діяльність, яка може обмежуватися станом їх здоров'я ($\alpha \leq 0,0001$). Такі студенти мають низьку життєву активність, тому що відчувають знесиленість і втому ($\alpha \leq 0,0001$). Причиною зниження соціальної активності є погіршення емоційного стану ($\alpha \leq 0,0001$). Незадовільний психічний стан здоров'я характеризується наявністю депресії, тривоги, психічним неблагополуччям ($\alpha \leq 0,0010$).

Іноземні студенти I та II групи мають однакові показники за шкалою «інтенсивність болю», які обмежують активність студентів і мають вплив на здатність займатися повсякденною діяльністю, включаючи роботу по дому і поза домом. Іноземні студенти II групи характеризуються найкращим сприйняттям та позитивною оцінкою свого здоров'я ($\alpha \leq 0,0001$), а також позитивним настроєм та гарним психічним здоров'ям ($\alpha \leq 0,0010$).

Студенти III групи, у яких найвищі показники соціокультурної адаптації, мають обмежений стан фізичних навантажень, а також найнижчий рівень показників за шкалою «інтенсивність болю», що свідчить про те, що біль значно може обмежувати їх активність ($\alpha \leq 0,0001$). Високі показники за всіма шкалами фізичного і психічного здоров'я свідчать, що студенти III групи відчують себе повними сил та енергії ($\alpha \leq 0,0001$), мають гарний емоційний стан ($\alpha \leq 0,0001$).

Для визначення впливу окремих досліджуваних компонентів на загальну сумарну складову фізичного здоров'я студентів, залежно від країни походження та гендерного фактора, ми провели детальний порівняльний аналіз.

Результати аналізу гендерних особливостей якості життя показують, що чоловіки всіх трьох груп іноземних студентів характеризуються ліпшим рівнем фізичного благополуччя ($\alpha \leq 0,0001$). А от жінки всіх груп мають найкраще психологічне благополуччя ($\alpha \leq 0,0001$). Можна також відзначити, що чоловіки I групи характеризуються тим, що інтенсивність болю і фізичний стан не впливають на виконання фізичних навантажень і на роботу по дому і поза домом, низьким рівнем життєвої активності та соціального функціонування.

Чоловіки і жінки II групи характеризуються інтенсивністю болю та його впливом на здатність займатися повсякденною діяльністю. Жінки II групи оцінюють свій стан здоров'я як гарний. На їх життєдіяльність не впливає виконання фізичних навантажень. І жінки, і чоловіки II групи мають найліпші показники психічного здоров'я.

Іноземні студенти III групи, як жінки, так і чоловіки, навпаки, незважаючи на біль, мають високий рівень життєвої і соціальної активності, а також гарний емоційний стан. Чоловіки III

групи мають найліпший загальний стан здоров'я. Як жінки, так і чоловіки III групи відчують себе повними сил та енергії, а також характеризуються найвищим рівнем життєвої активності.

Результати вивчення психологічного здоров'я студентів-іноземців з урахуванням країни походження показують, що статистично значимо відрізняються показники двох основних шкал: «фізичний компонент здоров'я» ($\alpha \leq 0,0001$), «психологічний компонент здоров'я» ($\alpha \leq 0,0001$), а також додаткові шкали: «рольове функціонування» ($\alpha \leq 0,0001$), «інтенсивність болю та його вплив на здатність» ($\alpha \leq 0,0001$), «життєва активність» ($\alpha \leq 0,0001$), «соціальне функціонування» ($\alpha \leq 0,0001$), «психічне здоров'я» ($\alpha \leq 0,013$).

Згідно з результатами дослідження (рис. 1), студенти з Китаю мають найліпші показники фізичного компонента здоров'я в усіх трьох групах. При цьому варто зазначити, що найвищими показниками характеризується II група студентів з Китаю. Найліпшими показниками психологічного компонента здоров'я характеризуються студенти з країн ЄС.

Порівняльна характеристика рівнів якості життя іноземних студентів за методикою «Якість життя» (x_{cp} , балів)

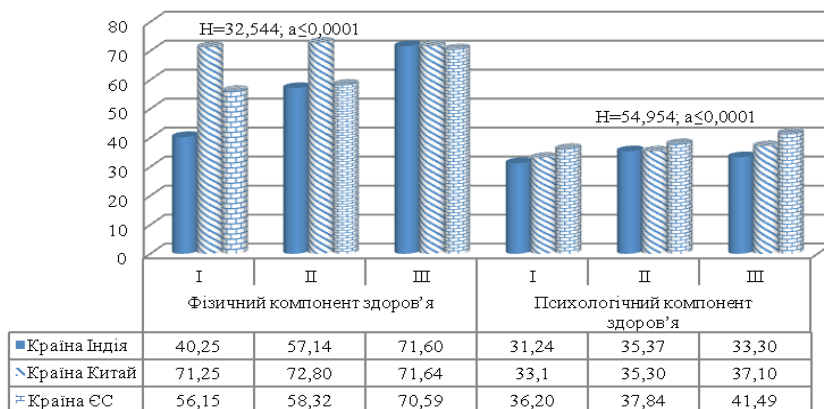

Рис. 1. Порівняльна характеристика рівнів якості життя іноземних студентів з урахуванням країни походження

В свою чергу, студенти з Індії у всіх трьох групах з різним рівнем адаптації мають гарний рівень фізичного функціонування, проте їх фізичний стан може значно обмежувати повсякденну діяльність. Їх фізичний стан впливає на соціальну активність і бажання спілкувати. Такі студенти характеризуються низькою інтенсивністю болю, гарним емоційним настроєм і найвищим рівнем психічного здоров'я. Однак студенти I і III групи мають найнижчий рівень життєвої активності серед студентів аналогічних груп з інших країн. Студенти II групи є найбільш соціально активними і мають гарний емоційний стан.

Студентам з країн ЄС притаманний найвищий рівень рольового функціонування і загального стану здоров'я. При цьому варто зазначити, що студенти I і II груп з країн ЄС відчувають себе стомленими і знесиленими. Однак студенти III групи характеризуються високою фізичною активністю і мають найвищі показники фізичної активності з усіх груп студентів, як з країн ЄС, так і з інших країн.

Отже, отримані в результаті застосування анкети SF-36 дані допомогли визначити внесок кожного показника, який формує фізичний і психологічний компоненти якості життя в процесі соціокультурної адаптації, і виявити вплив країни походження та гендерного фактора на якість життя.

Загалом результати дослідження свідчать про середній рівень фізичного компонента здоров'я іноземних студентів та наявність проблем з психологічним компонентом здоров'я, який перебуває на явному низькому рівні. Ці дані свідчать про досить низькі показники здоров'я й наявність проблем у життєдіяльності іноземних студентів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Таким чином, кількісний і якісний аналіз емпіричних даних показав, що іноземні студенти, які навчаються у ВНЗ м.Одеси, здебільшого мають середній (35,2 %) і високий (35, %) рівні адаптації. Студенти I групи з низьким рівнем адаптації характеризуються найменшими показниками фізичного та душевного благополуччя, фізичної активності, відчувають знесиленість і втому, погіршення соціальної активності через низький емоційний стан. Іноземні студенти II групи характеризуються найкращим

сприйняттям та позитивною оцінкою свого здоров'я, а також позитивним настроєм та гарним психічним здоров'ям. Група іноземних студентів з найвищим рівнем адаптації характеризується найвищим рівнем фізичного та психологічного компонентів здоров'я, обмеженим станом фізичних навантажень, а також найнижчим рівнем показників за шкалою «інтенсивність болю». Їх фізичний стан не має впливу на повсякденну рольову роботу. Такі студенти відчують себе повними сил та енергії, мають гарний емоційний стан.

Також дані дослідження підтверджують вплив гендерного фактора на показники якості життя і крос-культурну адаптацію. Жінки усіх трьох груп мають найкраще психологічне благополуччя. Чоловіки усіх трьох груп характеризуються ліпшим рівнем фізичного благополуччя. Жінки характеризуються вищим рівнем адаптивності, комфортності та ностальгії. Чоловіки демонструють значно вищий рівень за шкалами репресивності і відчуженості.

Отже, отримані результати дослідження дають вагомі підстави для висновку: крос-культурна адаптація студентів-іноземців в нових соціокультурних умовах є процесом досить складним і багатограним. Успіх цього процесу залежить від виділених соціально-психологічних характеристик іноземних студентів і нових соціокультурних умов в цілому, зокрема від умов, що створюються освітньою організацією. Приїхавши в Україну, не всі студенти-іноземці можуть самостійно знайти вихід зі складної соціально-психологічної ситуації. Саме тому необхідно створювати програму супроводу для прискорення і полегшення процесу адаптації іноземних студентів і застосовувати в роботі міжнародних відділів вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Берри Дж. В. Кросс-культурная психология. Исследования и применение / [Берри Дж. В., Сигалл М. Х., Дарсен П. Р., Пуртинга А. Х.] ; пер. с англ. — Х.: Гуманитарный центр, 2007. — 560 с.
2. Калісецька І. В. Теоретичні питання крос-культурної адаптації // Збірник наукових праць / НПУ імені М. П. Драгоманова. — К., 2001. — С. 16—23.

3. Кузнецов П. С. Концепция социальной адаптации / П. С. Кузнецов. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2000. — 26 с.
4. Новикова И. А. Соотношение толерантности и параметров межкультурной адаптации иностранных студентов из разных регионов / И. А. Новикова // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Психология и педагогика. 2010. — № 4. — С. 24–28.
5. Раутен В. Деятельность социального педагога по социокультурной адаптации учащихся иностранцев. Методологические основы социальной работы / В. Раутен, М. Коксинен. — М., 1991. — 256 с.
6. Солдатова Г. У. Психология беженцев и вынужденных переселенцев / под ред. Г. У. Солдатовой. — М., 2001. — 268 с.
7. Сорока Ю. Г. Интерпретативное пространство культуры / Ю. Г. Сорока // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2004. — Випуск 15. — С. 308.
8. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология: учебник для вузов / Т. Г. Стефаненко. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Аспект Пресс, 2004. — 368 с.
9. Татарко А. Н. Психологические исследования социокультурной модернизации / А. Н. Татарко, М. А. Козлова, Н. М. Лебедева; Рос. акад. наук, Ин-т этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. — М.: Рос. ун-г дружбы народов, 2007. — 166 с.
10. Уорд К. Азбука аккультурации // Психология и культура / ред. Д. Мацумото. — СПб.: Питер, 2003. — С. 656–696.
11. Шихирев П. Н. Современная социальная психология: учеб. пособие для студентов вузов / П. Н. Шихирев. — М.: Ин-т психологии РАН, 1999. — 448 с.
12. Dodd C. H. Dynamics of intercultural communication / C. H. Dodd. — Dubuque, Iowa : W. C. Brown, 1991. — 363 p.

REFERENCES

1. Berry, J. V., Sigall, M. H., Darsen, P. R. & Purting A. H. (2007). *Cross-cultural naia psihologia. Issledovania i primenenie. [Cross-cultural psychology. Research and application]* Kh.: Humanitarnyi tsentr [in Russian].
2. Kalisetsk, I. V. (2001). Teoretichni pitannya kross-kulturnoi adaptatsii [Theoretical questions of cross-cultural adaptation]. *Zbirnik naukovikh prats. NPU imeni M. P. Drahomanova — Collection of scientific papers. NPU named after M. P. Drahomanov*, 16–23 [in Ukrainian].
3. Kuznetsov, P. S. (2000). *Kontseptsia sozialnoi adaptatsii [The concept of social adaptation]*. Saratov: Izdatelstvo Saratskii universitet [in Russian].
4. Novikova, I. A. (2010). Sootnoshenie tolerantnosti i parametrov mejkyltynnoi adaptatsii inostrannih studentov iz raznih regionov [The ratio of tolerance and parameters of intercultural adaptation of foreign students from different regions]. *Vestnik Rossiiskogo universiteta Drujbi narodov. Seria psuhologiiia i pedagogika — Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series: Psychology and Pedagogy*, Vol. 4, 24–28 [in Russian].

5. Rauten, V. & Koksinen, M. (1991). *Deiatelnost socialnogo pedagoga po sociokulturnoi adaptatsii uchashihsia inostrantsev. Metodologicheskie osnovi socialnoi raboti [Activities of a social educator in the socio-cultural adaptation of students of foreigners. Methodological foundations of social work]* М. [in Russian].
6. Soldatova, G. U. (2001). *Psihologia bezhentshev i vynuždennyh pereselentsev [Psychology of refugees and internally displaced persons]* М. [in Russian].
7. Forty Yu.G. (2004). Interpretativnoe prostranstvo kultury [Interpretative space of culture]. *Metodologija, teoriia ta praktika sotsiologichnogo analisu suchasnogo suspilstva — Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society, Vol.15*, 308 [in Ukrainian]
8. Stefanenko, T. G. (2004). *Etnopsihologia: uchebnik dlja vuzov [Ethnopsychology: a textbook for high schools]*. М.: Aspect Press [in Russian]
9. Tatarko, A. N., Kozlova, M. A. & Lebedeva, N. M. (2007). *Psuhologicheskie issledovania sotsiokulturnoi modernizatsii [Psychological research of sociocultural modernization]*. М.: Ros. Universitet Druzhibi narodov [in Russian]
10. Uord, K. (2003). Alphabet of acculturation. *Psychology and Culture*. D. Matsumoto (Ed.): St. Petersburg: Peter, 656–696 [in Russian].
11. Shikhirev, P. N. (1999). *Sovremennaiia sotsialnaiia psihologija: uchebnoie posobie dlja studentov [Modern social psychology: textbook. manual for university students]*. М.: Institut psuhologii RAN [in Russian].
12. Dodd, C. H. (1991). Dynamics of intercultural communication. *Dubuque, Iowa: W. C. Brown* [in English].

Сулова В. А.

аспирантка кафедры социальной помощи

и практической психологии

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

КРОСС-КУЛЬТУРНАЯ АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ В УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЕ

В статье приводятся результаты исследования уровня и типа кросс-культурной адаптации студентов-иностранцев в украинской среде. Представлены теоретические подходы к изучению этого типа адаптации в зарубежной и отечественной литературе. Раскрыто содержание понятия «кросс-культурная адаптация», проанализированы факторы, детерминирующие процесс адаптации студентов-иностранцев к другой культурной среде. Выделены основные социально-психологические особенности социокультурной адаптации, представлены исследования его динамики.

Результаты эмпирического исследования свидетельствуют о явной разнице в адаптационных стратегиях поведения и качестве жизни

женщин и мужчин из Китая, Индии и стран ЕС. В основе адаптационных стратегий студентов-иностранцев к украинской среде выделяются адаптивность, конформность и интерактивность.

Ключевые слова: кросс-культурная адаптация, социокультурная адаптация, качество жизни, психологический и физический компоненты здоровья.

Suslova V. O.

postgraduate student of the department of social assistance
and practical psychology

Odessa I. I. Mechnikov National University

CROSS CULTURAL ADAPTATION OF STUDENTS OF FOREIGNERS IN THE UKRAINIAN-SPEAKING ENVIRONMENT

In the article the results of the study of the level and type of cross-cultural adaptation of foreign students in the Ukraine. Theoretical approaches to the study of this type of adaptation in foreign and domestic literature are presented. The authors of the article have an attempt to investigate and explain the concept of cross-cultural adaptations and the factors that determine the process of adaptation of foreign students to another cultural environment. The main socio-psychological features of socio-cultural adaptation are highlighted; studies of the dynamics of this process are presented.

The concept of «cross-cultural adaptation» is clarified, the factors that determine the process of adaptation of foreign students to another cultural environment are analyzed, and studies of the dynamics of this process are presented.

In the article the results of the survey of foreign students studying at the Odessa I. I. Mechnikov National University and Odessa National Medical University are represented. The sample consisted of 216 foreign students aged 19 to 30 years, citizens of India, China and the EU. The results of the study were collected by administering a questionnaire for research on the types of cross-cultural adaptation (L. V. Yankovsky) and questionnaire «SF-36 Health status survey».

The result of quantitative and qualitative analysis of empirical study indicate that foreign students studying in universities of Odessa have mostly medium (35.2%) and high (35%) levels of adaptation. Students

with a low level of adaptation are characterized by the lowest indicators of physical and mental well-being, physical activity, experiencing exhaustion and fatigue, deterioration of social activity due to low emotional state.

The foreign students with an average level of adaptation have a better perception and a positive assessment of their health, as well as a positive mood and good mental health.

The foreign students with the highest level of adaptation is characterized by the highest level of physical and psychological components of health, the limited state of physical activity, and also the lowest level of indicators on the scale «pain intensity».

Key words: cross-cultural adaptation, socio-cultural adaptation, quality of life, psychological and physical components of health.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2019